

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н.

КАРАЗІНА СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**Кафедра прикладної соціології та
соціальних комунікацій**

**Пояснювальна
записка до
кваліфікаційної
роботи на тему
«ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ
РОЗСЛІДУВАННІ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи ЗСМК-42
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 061 Журналістика
Ільїнська А.О.

Керівник: канд.соц.н., доцент Байдак Т. М.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	2
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	5
1.1. Поняття, мета та типологія журналістських розслідувань	5
1.2. Чинники журналістських розслідувань	10
Висновок до розділу 1	16
2. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	18
2.1. Сучасні цифрові технології в арсеналі журналіста-розслідувача	18
2.2 Приклади застосування цифрових інструментів у процесі розслідування	24
Висновок до 2 розділу:	28
3. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ РОЗСЛІДУВАННІ «ТІНЬОВІ СХЕМИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПІД ЧАС ВІДБУДОВИ ЗРУЙНОВАНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ»	30
3.1 Алгоритм проведення розслідування із застосуванням цифрових технологій	30
3.3 Очікувані результати та суспільний вплив розслідування	37
Висновки до розділу 3:	40
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

ВСТУП

Журналістські розслідування завжди були важливим інструментом у демократичних суспільствах, оскільки вони допомагають забезпечити прозорість влади, виявити корупцію, злочини та інші зловживання. Цей жанр журналістики має величезний вплив на формування громадської думки та політичних рішень, сприяючи розвитку правових та демократичних принципів у суспільстві. Проте сучасний інформаційний простір змінюється, і разом з ним трансформуються підходи до виконання журналістських розслідувань. Особливе значення в цих змінах відіграють цифрові технології, які змінюють не тільки методи збору і обробки інформації, а й саму структуру та функцію журналістських розслідувань.

Актуальність теми визначається тим, що цифрові технології на сьогоднішній день є необхідними інструментами для проведення журналістських розслідувань. Цифрові інструменти дозволяють журналістам отримувати доступ до величезних обсягів інформації, обробляти дані, використовувати новітні методи перевірки фактів і знаходити приховану інформацію, що раніше була недоступною. У тому числі важливою є можливість працювати з відкритими джерелами (OSINT), використовувати аналітичні інструменти, а також цифрові платформи для публікації матеріалів. Водночас впровадження таких технологій ставить перед журналістами нові етичні виклики, пов'язані з приватністю, безпекою джерел і точністю інформації.

Тема цифрових технологій у журналістських розслідуваннях є надзвичайно важливою для розвитку сучасної медіасфери. Враховуючи глобальну цифровізацію та постійний розвиток новітніх технологій, журналісти повинні вчитися працювати з новими інструментами та адаптувати свої методи до нових реалій. Водночас важливим є не тільки використання технологій, а й розуміння їхнього впливу на саму суть журналістської діяльності, на етичні та правові аспекти роботи журналіста. Необхідність

вивчення цієї теми обумовлена також недостатньою кількістю досліджень, які поєднують теоретичні основи журналістських розслідувань і цифрові технології, що сприяють їх розвитку. Хоча в Україні та за кордоном вже існують окремі дослідження, що стосуються цифрової журналістики, вони часто фокусуються на технічних аспектах або безпосередньо на роботі з даними, тоді як питання їх інтеграції в журналістські розслідування залишаються недостатньо вивченими.

Наукова розробленість теми застосування цифрових технологій у журналістських розслідуваннях представлена працями вітчизняних та зарубіжних дослідників. Теоретичні основи журналістських розслідувань розкриті у роботах О. К. Глушка, який досліджував методологію та специфіку жанру. Практичні аспекти журналістських розслідувань висвітлені Б. Бель, О. Бурмагіним, Т. Паторою та О. Хоменком. Особливості телевізійних розслідувань аналізували О. Гарматій та Л. Є. Василик. Функціонування журналістських розслідувань в умовах війни досліджувала А. Бабінець. Питання цифрових технологій та їх інтеграції у журналістську діяльність представлені у працях І. Бабійчук, О. Косовця, О. Соя, а також зарубіжних авторів К. В. Андерсона, Е. Белл, К. Ширкі та Дж. Карра. Етичні аспекти використання цифрових технологій розглянули М. Дункан та К. Калвер. Методи аналізу відкритих джерел (OSINT) висвітлені у публікаціях організацій Bellingcat та GIJN. Використання цифрових технологій для боротьби з корупцією, зокрема у державних закупівлях, досліджували В. Тарнай, Ю. Дмитришин та аналітики OECD, EUACI, Transparency International Ukraine.

Метою роботи є характеристика цифрових технологій в журналістських розслідуваннях.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи журналістських розслідувань;
2. Дослідити еволюцію журналістських розслідувань в умовах цифрової епохи;

3. Вивчити цифрові технології, які використовуються в журналістських розслідуваннях;
4. Розглянути практичні приклади застосування цифрових інструментів у процесі розслідування;
5. Оцінити роль цифрових технологій у підвищенні ефективності розслідувальної роботи;
6. Розробити алгоритм проведення журналістського розслідування із застосуванням цифрових технологій;
7. Проаналізувати вплив цифрових технологій на етичні та правові аспекти журналістики;
8. Дослідити взаємодію цифрових технологій та журналістських розслідувань на прикладі конкретного кейсу «Тіньові схеми державних закупівель під час відбудови зруйнованої інфраструктури в Україні».

Об'єктом дослідження є журналістські розслідування в умовах цифровізації медіасередовища.

Предметом дослідження є вплив цифрових технологій на процеси журналістських розслідувань, їх роль у зміні методів роботи журналістів та нові етичні питання, що виникають у зв'язку з їх застосуванням.

Методами дослідження є аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз національних та міжнародних практик журналістики розслідувань, аналіз використання цифрових технологій в журналістських розслідуваннях, а також методи вивчення практичних прикладів, що дозволяють оцінити ефективність технологій у реальних умовах роботи.

Таким чином, вивчення ролі цифрових технологій у журналістських розслідуваннях є надзвичайно актуальним і важливим для розуміння сучасних тенденцій у медіапросторі, а також для розвитку журналістики розслідувань в умовах цифровізації.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

1.1. Поняття, мета та типологія журналістських розслідувань

Вітчизняне журналістське розслідування вже остаточно сформувалось як самостійний жанр журналістики. В останнє десятиліття в Україні сформувалась і розвивається мережа центрів розслідувальної журналістики і журналістів, що займаються розслідуваннями національних та регіональних ЗМІ, яка формує стандарти професії, а матеріали розслідувань стають джерелом позитивного досвіду та ідей для розслідувань. Водночас воно є відносно новим явищем для простору України. Цим зумовлена відсутність традиції і досвіду розслідувань в журналістському середовищі та дискредитація розслідування як жанру, що було актуальним для української журналістики з кінця ХХ століття.[36]

Термін «розслідування» означає всебічний розгляд, вивчення фактів, подій, проведення досліджень, тобто визначення обставин, пов'язаних із якимись подіями.[47] Журналістським розслідуванням вважається систематичне, поглиблене, оригінальне дослідження чи репортаж, яке часто пов'язане з розкриттям секретів або таємниць. Деякі журналісти зазначають, що цей вид діяльності нерідко передбачає активне використання публічної інформації та даних щодо питань соціальної справедливості та підзвітності.[59]

Розслідування описує весь спектр системної проблеми, а не окремий інцидент, що стосується однієї людини, розкриває складні соціальні теми, корупцію, порушення закону і зловживання владою та інформацію, раніше з різних причин невідому суспільству або яку навмисно приховують. Таке розслідування об'єднує всі методи збору інформації журналістом (спостереження, інтерв'ю, аналіз документів), заснований на роботі з численними джерелами, ретельному аналізі, порівнянні, пошуку протиріч і прихованих відомостей з метою оприлюднення інформації, представляє

суспільний інтерес.[44] Український дослідник О. Глушко пояснює, що журналістське розслідування – це жанр аналітичної публіцистики, мета якого виявити потаємні пружини гострих суспільних проблем, справжні причини існування яких старанно приховуються від широкої громадськості владними, політичними та іншими впливовими колами. Факти, вчинки і поведінка людей, колізії, що виникають між ними – є складовими, на підставі яких журналіст вибудовує власну концепцію досліджуваного явища, його природу та умови існування. За формою реалізації авторського задуму журналістське розслідування – складний, синтетичний жанр, у якому можуть бути використані елементи проблемної статті, памфлету, нарису, фейлетону, репортажу, рецензії, а також документи, листування, протоколи, угоди, архівні, статистичні дані [46].

Ще одне визначення терміна, яке має елемент щодо впливу на дійсність, належить Марині Шостак, автору розвідки «Журналістське розслідування»: «Журналіст збирає факти як детектив, але робить це, не стільки націлюючись на звинувачення конкретної особи, скільки в надії розрізати певний «суспільний нарів» [44, с. 58], оскільки внаслідок розрізання наріву зазвичай відбувається покращення зі здоров'ям. Метою розслідування є «виявити потаємні пружини гострих суспільних проблем, справжні причини існування яких старанно приховуються від широкої громадськості владними, політичними та іншими впливовими колами», вибудувати власну концепцію досліджуваного явища, його природи та умов існування. Безумовно потрібно зазначити, що розслідування є потужним інструментом для соціального впливу та зміни громадської думки, отже в його меті першочергово закладено можливість приведення до політичних або юридичних змін.

Визначити журналістику розслідувань складніше, ніж може здатися, чим вона відрізняється від звичайної журналістики? Розслідувальна журналістика також відома як викривальна журналістика, змагальна журналістика, поглиблена журналістика, адвокаційна журналістика, журналістика державної служби, сторожова журналістика та журналістика

обурення.[9] Ці назви мають різні визначення, які відображають численні концепції. Серед непрофесіоналів термін розслідувальна журналістика викликає картину звітності про злочини. Для деяких, будь-яка новина розслідується, тому що вона вимагає дослідження, перш ніж репортер може написати новину. Однак щоденні новини та новини розслідувань мають відмінності, особливо з точки зору їх глибини, висвітлених питань, фокусу та навіть методів збору інформації.

Розслідувальні репортери та редактори (IRE), найбільша у світі некомерційна асоціація журналістських розслідувань, визначила журналістські розслідування як «систематичні, поглиблені та оригінальні дослідження та репортажі, часто пов'язані з виявленням таємниць, важким використанням державних записів та комп'ютерною допомогою репортажів, з акцентом на соціальну справедливість та бухгалтерський облік» Це визначення чітко класифікує стандарти для слідчих звітів з точки зору конкретних критеріїв, процесу виконання цієї звітності та фокусу, який відрізняє цю журналістику від інших.[22] The Vereniging van Onderzoeksjournalisten (VVOJ, голландсько-фламандська асоціація журналістів-розслідувачів) визначає його як «Критична та поглиблена журналістика. Журналістика, яка не просто передає новини, які вже є, а створює новини, яких не було б без втручання журналіста. Це може статися шляхом створення нових фактів, а також шляхом інтерпретації або підключення вже відомої інформації по-новому».[32]

Можна виокремити три типи журналістських розслідувань:

- виявлення скандалів, відстеження порушень законів, правил або моралі компаніями, організаціями або особами;
- оцінка політики або дій урядів, «компаній» та інших організацій;
- опис соціальних, економічних, політичних і культурних тенденцій, простежити зміни в суспільстві.

Тому можна сказати, що роль журналістських розслідувань полягає не в тому, щоб повідомляти новини, як вони з'являються, а в тому, щоб знайти новини, які ще не знаходяться у відкритому доступі. Їх роль полягає не в тому, щоб повідомляти про новини шахрайства та корупції, а в тому, щоб спробувати виявити шахрайські та корупційні дії, які приховані.

Розглянемо напрямки розслідувань більш детально, приділяючи увагу кожному типу журналістського розслідування.

Журналістські розслідування є важливим елементом діяльності медіа, що сприяє забезпеченню прозорості, підзвітності та боротьбі з неправомірними діями в суспільстві. За своєю суттю, журналістське розслідування – це глибоке дослідження соціально значущих тем, які можуть містити факти корупції, порушень прав людини, злочинних схем або зловживань владою, з метою їх розкриття і публічного обговорення. Журналісти, виконуючи свою роль як наглядачі за суспільними процесами, відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та підтримці демократичних принципів через активне виявлення правди та притягнення винних до відповідальності.

Журналістські розслідування можуть мати різноманітні напрямки залежно від обраної тематики та цілей. Від соціально-політичних і економічних розслідувань до глибоких екологічних і кримінальних досліджень – кожен з напрямків має свої особливості та вимоги до збору та обробки інформації. Журналістика є основним інструментом контролю за владою, а розслідувальна журналістика має величезне значення для формування демократичного суспільства, де кожен громадянин має право знати правду.

Ці розслідування можуть включати широкий спектр тем, від викриття політичних зловживань до досліджень, спрямованих на виявлення фінансових махінацій, порушень екологічних норм чи організованої злочинності. У кожному з напрямків існують специфічні методи збору та аналізу інформації, що вимагають від журналістів високих професійних стандартів і етики, а

також застосування новітніх технологій, особливо в епоху цифрових технологій. Серед дослідників не існує конкретної типології журналістських розслідувань, але провівши аналіз відповідної літератури, можемо охарактеризувати такі види:

1. Соціально-політичні розслідування – розслідування спрямовані на виявлення зловживань владою, корупції, порушень прав людини та інших негативних явищ у політичній сфері. Журналісти часто займаються аналізом діяльності урядових структур, зокрема виявленням корупційних схем, перевіркою фінансів політичних партій, політичною маніпуляцією на виборах або незаконними діями політичних фігур. Такі розслідування можуть включати в себе документи, свідчення або анонімні джерела, які надають важливі факти, що можуть призвести до політичних змін або суспільних обговорень; [42]

2. Економічні та фінансові розслідування – зосереджуються на виявленні фінансових зловживань, шахрайства, маніпуляцій на ринках або корупційних схемах в бізнес-середовищі. Журналісти аналізують корпоративні документи, угоди, фінансові звіти та інші джерела, щоб виявити зловживання в системі державних закупівель, укладання контрактів або відмивання грошей. Це дозволяє не тільки викривати схеми, але й допомогти змінити політику щодо економічних відносин;

3. Екологічні розслідування – займаються виявленням порушень природоохоронного законодавства, незаконним видобутком природних ресурсів, забрудненням повітря та води, а також іншими формами екологічних зловживань. Ці розслідування часто включають в себе відвідування небезпечних для довкілля місць, проведення аналізів води, ґрунту, повітря або аналізу документів, пов'язаних з екологічними порушеннями;

4. Кримінальні розслідування – зосереджуються на викритті організованих злочинних груп, наркоторгівлі, відмиванні грошей та інших серйозних кримінальних діяннях. Журналісти працюють із правоохоронними органами, застосовують дані з відкритих джерел, а також проводять глибокі

інтерв'ю з людьми, які можуть дати важливу інформацію. Кримінальні розслідування також включають в себе аналіз судових справ і публікацію матеріалів, які можуть допомогти у розслідуванні злочинів [72];

5. Міжнародні розслідування – охоплюють глобальні проблеми, такі як корупція в міжнародних компаніях, порушення прав людини, нелегальні операції з товарами та послугами через кордони. Журналісти аналізують міжнародні угоди, співпрацю з міжнародними організаціями та державами, виявляють корупційні схеми, що мають глобальний характер. Такі розслідування допомагають виявити порушення міжнародного законодавства та стимулюють міжнародну спільноту до змін [38].

1.2. Чинники журналістських розслідувань

Журналістика розслідувань, як один із найважливіших інструментів у демократичних суспільствах, відіграє ключову роль у забезпеченні прозорості та підзвітності влади, викритті корупції та злочинів. Проте в умовах війни цей жанр стикається з низкою унікальних викликів. Війна створює особливі умови для медіа: обмежений доступ до інформації, погрози безпеці журналістів і джерел, а також високий ризик поширення дезінформації та пропаганди. У цьому контексті важливо звернути увагу на роль журналістських розслідувань в умовах воєнного часу, оскільки вони стають важливим інструментом не лише для розкриття правди, а й для збереження моральних і етичних стандартів у суспільстві.

Журналістські розслідувальні практики формуються під впливом низки важливих чинників, серед яких не лише воєнний стан, а й ціла система взаємопов'язаних факторів. Варто відзначити, що політичне середовище держави становить один із визначальних елементів розвитку цього жанру, адже саме характер політичної системи визначає межі свободи слова, доступу до інформації та можливості оприлюднення викривальних матеріалів. У

країнах зі сталими демократичними традиціями журналісти-розслідувачі працюють у сприятливіших умовах, маючи законодавчі гарантії захисту.

Матеріальне забезпечення редакцій також виступає вагомим фактором, що безпосередньо впливає на якість та ґрунтовність журналістських розслідувань. Спостерігаємо, що проведення комплексних розслідувань потребує значного часу та ресурсів – від оплати роботи журналістів до технічного оснащення та доступу до спеціалізованих баз даних. За недостатнього фінансування редакції часто змушені відмовлятися від тривалих проєктів на користь більш оперативних форматів, що зрештою позначається на глибині розкриття тем.

Не менш важливим фактором розвитку розслідувальної журналістики постає технічний прогрес, який радикально розширив інструментарій для збору та аналізу інформації. Сучасні журналісти-розслідувачі дедалі активніше застосовують методи аналізу баз даних, OSINT-техніки та цифрові інструменти верифікації, що дозволяє їм ефективніше працювати з великими обсягами інформації та встановлювати зв'язки між різними фактами й подіями. Задля прикладу можна згадати, як використання супутникових знімків допомогло українським журналістам-розслідувачам підтверджувати військові злочини на окупованих територіях.

Варто зауважити, що законодавче поле країни безпосередньо впливає на можливість проведення якісних розслідувань. Законодавчі акти про доступ до публічної інформації, захист журналістських джерел та свободу преси формують підґрунтя для ефективної роботи медійників. Водночас недосконалість правових механізмів або їх вибіркоче застосування може створювати перешкоди для розслідувальної діяльності.

Громадянська свідомість і запит суспільства на прозорість та підзвітність влади й бізнесу постають вагомим стимулом розвитку журналістських розслідувань. Зростання активності громадян, їхня небайдужість до питань корупції, зловживань та порушень стимулюють медіа до проведення резонансних розслідувань. Коли існує суспільний запит на

викривальну інформацію, журналісти-розслідувачі отримують не лише професійну мотивацію, а й підтримку аудиторії, що часто виявляється критично важливим під час роботи над складними темами.

Міжнародна співпраця журналістів розширила можливості проведення масштабних транскордонних розслідувань. Журналісти з різних країн об'єднують зусилля для розкриття схем, що виходять за межі національних кордонів. Такий підхід дозволяє ефективніше протидіяти корупції, відмиванню коштів та іншим злочинам міжнародного характеру, а також забезпечує додатковий захист для журналістів, які працюють над резонансними темами.

Професійна спільнота та наявність спеціалізованих організацій, що підтримують журналістів-розслідувачів, теж відіграють значну роль у розвитку цього напрямку журналістики. Такі організації забезпечують навчання, обмін досвідом, правовий захист та консультації з безпеки, що особливо важливо для молодих журналістів. Практика показує, що розслідування, проведені за підтримки спеціалізованих організацій, часто відзначаються вищою якістю та мають більший суспільний резонанс.

Зрештою, етичні стандарти професійної спільноти та внутрішні редакційні політики формують рамки, в яких працюють журналісти-розслідувачі. Дотримання балансу між суспільним інтересом і захистом приватності, перевірка фактів та надання слова всім сторонам конфлікту – ці принципи закладають підвалини якісної розслідувальної журналістики, що користується довірою аудиторії.

Наукове обґрунтування вибору методів дослідження журналістських розслідувань в умовах війни потребує особливого підходу, що враховує специфіку воєнного стану. Методологічний інструментарій такого дослідження має відповідати вимогам достовірності, етичності та безпеки. Серед найефективніших методів слід виокремити контент-аналіз, який дозволяє систематично аналізувати значні масиви матеріалів розслідувань, виявляти тенденції та закономірності у висвітленні воєнних злочинів. Цей

метод особливо цінний для відстеження змін у тематичному спрямуванні журналістських розслідувань до і під час повномасштабної війни. [65 с. 76]

Метод експертного інтерв'ю з журналістами-розслідувачами, редакторами та медіаекспертами дає можливість отримати глибинне розуміння трансформаційних процесів у галузі, виявити нові професійні практики та етичні виклики. Особливої ваги набуває метод кейс-стаді, що дозволяє детально дослідити конкретні приклади резонансних розслідувань воєнного часу, аналізуючи використані джерела, методи верифікації та способи представлення матеріалу.[11]

З огляду на безпекові обмеження, важливим є застосування методу дистанційного дослідження з використанням цифрових інструментів та OSINT-технік, що забезпечує доступ до інформації в умовах неможливості польових досліджень на окупованих територіях. Компаративний аналіз дозволяє порівнювати методи та результати роботи українських журналістів-розслідувачів з міжнародними практиками висвітлення військових конфліктів, виявляючи унікальні особливості роботи в умовах повномасштабної війни в Україні.[69]

Аксіологічний підхід є необхідним для оцінки ціннісних аспектів журналістських розслідувань, зокрема балансу між суспільним інтересом та національною безпекою. Системний аналіз медіасередовища дозволяє розглядати журналістські розслідування не ізольовано, а у взаємозв'язку з політичними, економічними та соціальними чинниками, що впливають на їхнє функціонування в умовах війни.

Комплексне застосування зазначених методів забезпечує всебічне дослідження феномену журналістських розслідувань в умовах війни, враховуючи їхню трансформацію, нові функції та вплив на суспільство. Такий методологічний підхід відповідає складності об'єкта дослідження та дозволяє отримати науково обґрунтовані результати, що мають як теоретичну цінність для медіадосліджень, так і практичне значення для розвитку журналістики розслідувань у воєнний час.

Визначено, що роль журналістських розслідувань під час війни зростає, адже журналісти-розслідувачі сприяють розкриттю воєнних злочинів і притягненню до відповідальності воєнних злочинців, а також здійснюють необхідний контроль за діями влади з боку громадськості, що спонукає її бути більш відповідальною, сприяє зменшенню рівня корупції й ухваленню необхідних для країни рішень, наближаючи перемогу. Широкомасштабна війна вплинула на українську політику, на українське суспільство й на українські медіа. Новини про війну на багато місяців стали головною темою в інформаційному просторі. Розслідувальна журналістика відображає реалії сучасного життя, акцентує на проблемах суспільства, що є особливо актуальним в умовах війни, адже протидія на часі відбувається не лише на фронті, а й у політичній, економічній, культурній та медіасферах. Початок повномасштабної війни змінив в Україні все – у тому числі життя журналістів-розслідувачів.

Сьогодні журналісти-розслідувачі проводять повноцінну роботу, переформатувавши її на ідентифікацію росіян, які прийшли на українську землю зі зброєю, фіксацію дій проросійських пропагандистів, спростування розповсюджуваних ними для дискредитації України фейків і наративів, збір матеріалів для історії й суду про ключових працівників інформаційного фронту, які нацьковують росіян убивати українців і руйнувати їхні домівки, поширення інформації, яка сприяє впровадженню санкцій проти Росії, пошук російської власності за кордоном, заохочення Заходу щодо запровадження повного ембарго на російські енергоносії та надання Україні зброї, необхідної для захисту та повернення загарбаних територій. Розглянемо конкретні дії журналістів розслідувачів на прикладі команди «Схеми» («Радіо Свобода»).[66]

«Схеми» («Радіо Свобода») продовжують повноцінну розслідувальну роботу, дещо змінивши формат. Усі члени команди перебувають в Україні. Режисер «Схем» в перші дні війни вступив до лав Збройних сил України. Редакція відмовилася від щотижневої телепрограми. Сьогодні потребує

більшої оперативності, тому «Схеми» продукують розслідувальний контент майже на щоденній основі. Циклічність, форматність – усе це відійшло на другий план. Важлива лише суть. Формат залежить від контенту.

Принцип роботи – переформатувати напрацьовані розслідувальні навички на висвітлення війни та всього, що з нею пов'язано. Корупційна тематика теж залишається актуальною, але вона відходить на другий план, інколи як похідна, але не основний фокус.

Затверджуючи тему, редакція виходить з того, яку користь вона принесе українському суспільству. Під час ведення активних бойових дій акцентують на тому, що важливо тут і зараз. Велику роботу проводять із джерелами. Також виокремлено декілька основних напрямів діяльності:

- OSINT – робота з різними інструментами та базами даних, наприклад, для персональної ідентифікації окупантів, встановлення їхніх злочинів в Україні. Деякі розслідування команди вже покладено в основу офіційних кримінальних проваджень;

- Супутник – налагоджено співпрацю з комерційними (цивільними) супутниковими сервісами. Наприклад, ілюструються позиції російської армії, переміщення сил противника, інша вагома інформація;

- серія розслідувань під назвою «Стовпи режиму Путіна» – окремий системний напрям, де працюють над виявленням тих активів російських олігархів та чиновників, які раніше були приховані, про які не було публічно відомо.[62] Уже вийшло з десяток розслідувань цієї серії. Члени команди переконані, що потрібно використати всі можливі правові механізми для майбутньої компенсації Україні збитків, завданих російською армією та її командуванням. Майно поплічників Путіна в цивілізованих країнах – це потенційна база валютних активів для конфіскації на користь України. Важливо знаходити їх, поки їх не приховали. У цій справі журналістам-розслідувачам часто допомагають читачі: під віллою «короля оборонки» олігарха Євтушенкова, яку «Схеми» знайшли в центрі Лондона, місцева громада блискавично організувала мітинг на підтримку України. [67]

Ще один вагомий напрям роботи команди, який потребує багато часу, – «обхід» санкцій, тобто виявлення того, як росіяни, порушуючи санкційні обмеження, намагаються хапатись за залишки західної цивілізації у своєму звичному побуті і хто їм у цьому сприяє. Толерантність до таких порушень на Заході низька, тому це прямий шлях до виявлення слабких місць у роботі санкцій. Свіжий приклад: швейцарський банк із російським корінням припинив видавати Visa/Mastercard громадянам Росії після резонансу, спричиненого публікацією «Схем». На нього поскаржились юристи – і система спрацювала. [74]

І ще один стратегічно важливий, хоч і непростий напрям – це виявлення колаборантів в українській владі, тих, хто відкрито або приховано підіграє Путіну. Цей напрям для команди не новий, оскільки журналісти «Схем» і раніше приділяли багато уваги російському впливу на Україну – кремлівським грошам та проросійським політикам. Табу на критику влади, на думку команди «Схем», це про Росію, а не про Україну, а під час гострої фази війни критика має бути виключно конструктивною, наразі потрібно чітко уявляти, як її можна використати, яку саме проблему в інтересах українців вона допоможе розв'язати. «Відповідальність українських медіа зараз величезна, і ми маємо гідно пройти це випробування», – зазначила керівниця та ведуча «Схем» Наталія Седлецька. [76]

Висновок до розділу 1

Журналістика розслідувань є важливим інструментом для забезпечення прозорості, підзвітності та боротьби з корупцією, зловживаннями владою та іншими негативними соціальними явищами. В умовах постійного зростання інформаційного потоку та впливу технологій журналістські розслідування стають дедалі більш важливими для суспільства, оскільки вони допомагають не лише виявити приховані порушення, але й сприяють зміні громадської думки та політичних рішень. Журналістські розслідування включають

різноманітні напрямки, зокрема соціально-політичні, економічні, екологічні, кримінальні та міжнародні. Кожен з них вимагає застосування специфічних методів збору і аналізу інформації, а також дотримання високих етичних стандартів. Водночас сучасні журналістські розслідування часто мають комплексний характер і поєднують кілька методів та підходів, включаючи аналіз документів, спостереження, інтерв'ю та роботу з відкритими джерелами (OSINT).

Особливо важливим є те, що журналістика розслідувань сьогодні нерозривно пов'язана з розвитком цифрових технологій. Технології, зокрема штучний інтелект, великі дані та інструменти для аналізу соціальних мереж, дозволяють журналістам здійснювати більш глибокий і всебічний збір та перевірку інформації. Вони також дають можливість отримати доступ до раніше недоступних або прихованих даних, а також значно підвищують ефективність досліджень.

Особливе значення цифрові технології мають у умовах воєнних конфліктів, коли журналістські розслідування можуть стати потужним інструментом для розкриття воєнних злочинів, корупції та зловживань, пов'язаних з військовими операціями. Як показує досвід команди «Схеми» та інших медіа, цифрові інструменти, такі як OSINT, супутникові знімки, робота з відкритими базами даних, є ефективними у боротьбі з дезінформацією та пропагандою, особливо в умовах сучасних геополітичних конфліктів.

Сучасні цифрові технології також змінюють сам процес журналістських розслідувань, забезпечуючи нові можливості для збору даних, їх аналізу та візуалізації. Це дає журналістам змогу створювати глибші і наочніші матеріали, які допомагають краще донести до аудиторії складні й важливі теми. Проте, разом з можливостями, ці технології також ставлять перед журналістами нові виклики: від етичних питань, пов'язаних з використанням особистих даних, до правових аспектів обробки та публікації інформації. Незважаючи на позитивний вплив цифрових технологій, важливо зазначити, що журналістика розслідувань продовжує стикатися з певними перешкодами,

серед яких – недостатній доступ до інформації, особливо в умовах обмежень, що виникають під час воєнних дій, а також високий ризик поширення фальшивих новин і маніпуляцій. Враховуючи ці проблеми, для збереження журналістських стандартів важливо використовувати цифрові інструменти з обережністю, ретельно перевіряючи факти і уникати поспішних висновків.

Підсумовуючи усе зазначене, можемо зробити висновок, що журналістика розслідувань в умовах цифрової епохи вимагає нових підходів і інструментів, а також постійного вдосконалення навичок журналістів у роботі з цифровими технологіями. Завдяки їм, журналісти можуть розкривати важливі соціальні проблеми, які раніше залишалися непоміченими, і сприяти змінам у суспільстві та державній політиці.

2. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

2.1. Сучасні цифрові технології в арсеналі журналіста-розслідувача

Журналістські розслідування в сучасному інформаційному просторі зазнали суттєвої трансформації під впливом цифрових технологій. Історично еволюція розслідувальної журналістики пройшла шлях від лінійних аналогових методів збору інформації до мультимісних цифрових стратегій, що значним чином розширило інструментарій та змінило методологічні підходи до проведення розслідувань.

Варто звернутися до історіографії розвитку цифрових методів у журналістських розслідуваннях. Перші спроби використання комп'ютерних технологій для обробки великих масивів даних у журналістиці датуються 1960-ми роками, коли журналісти CBS використали комп'ютерний аналіз для передбачення результатів президентських виборів у США.[27] Однак справжній прорив відбувся лише у 1990-х роках з поширенням персональних комп'ютерів та інтернету, що дозволило журналістам використовувати електронні бази даних та електронну пошту. На початку 2000-х років виникла так звана «комп'ютерна журналістика», яка згодом трансформувалася в журналістику даних, а з розвитком соціальних мереж – в OSINT-розслідування (розвідка відкритих джерел).[30] 2010-ті роки ознаменувалися виникненням колаборативних розслідувальних проєктів, таких як Міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів (ICIJ), що працював над Panama Papers (2016) та Paradise Papers (2017), демонструючи потужність об'єднання цифрових інструментів та міжнародної співпраці.[20]

У науковій літературі, зокрема в працях українських дослідників І. Бабійчук, О. Косовець та О. Соє, відзначається неоднозначність трактування поняття «цифрові технології». Деякі науковці, як-от О. Антонова та Л.

Фамілярська, розглядають їх як «електронний спосіб обробки та передачі інформації за допомогою знаків кодування»[33 с.14-17.], інші, наприклад О. Берназюк, визначають як «технології, в яких застосовуються цифрові сигнали для передачі інформації».. Водночас, аналіз нормативно-правової бази свідчить про часте ототожнення цього поняття з термінами «електронні ресурси» та «цифрова інформація», що створює термінологічну плутанину.[35 с.457]

За допомогою синтезу різних підходів можна сформулювати визначення цифрових технологій у контексті журналістських розслідувань як комплексу електронних засобів, методів та інструментів для збору, обробки, аналізу, візуалізації та поширення інформації, що базуються на цифровому кодуванні даних та їх передачі через комп'ютерні мережі. Такий підхід дозволяє охопити як технічний, так і функціональні аспекти застосування цифрових інструментів у розслідувальній журналістиці.

З методологічної точки зору, критичний аналіз впливу цифрових технологій на журналістські розслідування дозволяє виокремити декілька принципових змін. По-перше, відбулася демократизація доступу до інформації завдяки електронним державним реєстрам та базам даних, що значно спростило аналітичну роботу журналістів. По-друге, цифрові технології уможливили обробку масивів даних, які раніше були недоступними для аналізу через їх обсяг, створюючи передумови для виявлення прихованих закономірностей за допомогою алгоритмів машинного навчання. По-третє, виникли нові форми візуалізації результатів розслідувань, що дозволяють аудиторії краще розуміти складні взаємозв'язки та масштабні схеми.[2]

Особливу увагу варто звернути на хмарні технології, які стали надзвичайно популярними в умовах дистанційної роботи. Як зазначають В. Биков та М. Жалдак, головна перевага хмарних сервісів полягає в тому, що користувач може отримати доступ до власних даних з будь-якої точки світу і з будь-якого пристрою, не переймаючись управлінням технічною інфраструктурою.[77] Для журналістських розслідувань цифрові технології

створюють особливе інформаційне середовище, інтенсифікують комунікативні зв'язки, розширюють інструментарій для збору та обробки інформації, що загалом трансформує методологію проведення журналістських розслідувань у цифрову епоху.

В українському медіапросторі особливої ваги набули такі цифрові інструменти як Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР), Державний реєстр речових прав на нерухоме майно (ДРРП), Єдиний державний реєстр декларацій, аналітичні системи «YouControl», «OpenDataBot», «Clarity Project» та система електронних публічних закупівель «ProZorro».

ЄДРСР – централізована державна інформаційна система, що забезпечує збирання, облік, накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд електронних копій судових рішень усіх інстанцій. Користувачі можуть фільтрувати результати пошуку за видом судочинства, інстанцією та періодом ухвалення рішень. Функціонал реєстру дає змогу реалізувати контекстний пошук за ключовими словами або за фразами.[49]

Аналітична система «YouControl» агрегує актуальні дані з понад 180 відкритих джерел, зокрема з державних реєстрів, фінансові звіти, судові записи, списки санкцій та медіаархіви. Для журналістів-розслідувачів особливо корисна функція відстеження власності та афіліацій, оскільки система може фіксувати кінцевих бенефіціарних власників компанії, розкриваючи складні структури власності й потенційні конфлікти інтересів.[31]

«OpenDataBot» надає доступ до понад 40 державних реєстрів у режимі реального часу. У вересні 2018 р. у співпраці з Міністерством юстиції України команда «OpenDataBot» запустила Єдиний портал відкритих даних [54].

Ці ресурси дозволяють журналістам-розслідувачам отримувати, систематизувати та аналізувати інформацію про корпоративні зв'язки, майнові права, фінансові транзакції та публічні контракти, створюючи передумови для викриття корупційних схем та зловживань.

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження цифрових технологій у журналістські розслідування супроводжується низкою викликів та ризиків. Залежність від технологічних платформ створює вразливість перед кібератаками та технічними збоями. Алгоритмічна обробка даних може призводити до хибних кореляцій та висновків, якщо журналіст не володіє критичним мисленням та методологією перевірки даних. До того ж, цифрові технології можуть використовуватися не лише для розкриття правди, але й для маніпуляцій та створення фейків, що підриває довіру до медіа загалом.

Особливу стурбованість викликає питання приватності та захисту персональних даних у ході журналістських розслідувань. З одного боку, цифрові технології дозволяють отримати доступ до інформації, яка раніше була прихованою, з іншого - виникає етична дилема щодо меж втручання в приватне життя об'єктів розслідування. У цьому контексті важливим є розвиток етичних стандартів використання цифрових технологій у журналістських розслідуваннях, що балансують між суспільним інтересом та правами особистості.

Варто зазначити, що в умовах війни журналістські розслідування набувають особливого значення, адже вони стають інструментом викриття воєнних злочинів, документування геноциду та фіксації фактів порушення міжнародного гуманітарного права. У період повномасштабного вторгнення важливо розслідувати воєнні злочини росіян, факти незаконного вивезення дітей та інші злочинні дії.

У медіа-просторі існують різні точки зору щодо того, чи є доцільним та своєчасним проведення журналістських розслідувань під час війни. Одна з точок зору полягає в тому, що викриття протизаконних дій влади може негативно позначитися на репутації країни на міжнародній арені та вплинути на бажання міжнародних партнерів надавати допомогу Україні. Проте є й інша думка, згідно з якою розкриття негативних явищ і внутрішніх процесів в Україні під час війни має велике значення, зокрема в контексті розслідувань,

пов'язаних з держзакупівлями, протизаконними діями в оборонному секторі та неефективним використанням міжнародної допомоги.

Цифрові технології, особливо OSINT-методи, дозволяють збирати докази навіть на тимчасово окупованих територіях, використовуючи супутникові знімки, геолокаційні дані, аналіз відеоматеріалів та інші інструменти цифрової розвідки. Українські журналісти-розслідувачі активно використовують OSINT-технології для ідентифікації окупантів, встановлення їхніх злочинів в Україні, а також налагоджують співпрацю з комерційними супутниковими сервісами для отримання супутникових знімків, що ілюструють позиції російської армії та переміщення сил противника. [55]

Теоретичне осмислення впливу цифрових технологій на журналістські розслідування можна структурувати в рамках кількох підходів. Технологічний детермінізм розглядає цифрові інструменти як визначальний фактор трансформації журналістики розслідувань, роблячи акцент на зміні методів збору та обробки інформації. Соціоконструктивістський підхід, натомість, підкреслює роль соціальних практик та інституційних контекстів у формуванні способів використання цифрових технологій журналістами. Екосистемний підхід розглядає цифрові технології в журналістських розслідуваннях як частину ширшої медіаекосистеми, що включає нормативно-правові, економічні, політичні та культурні фактори.[16]

Електронні пристрої - від цифрових камер до ноутбуків і смартфонів - стають все більш компактними і дешевшими, таким чином, спрощуючи оснащуваність журналіста камерами, диктофонами та іншими інструментами. Багатопрофільний журналіст повинен знати базові функції пристроїв і основи кадрування. Сучасні інтернет-технології надають широкі можливості для розвитку мережеских ЗМІ. В Інтернеті представлені технології, що можуть бути корисними на всіх етапах журналістської діяльності, – від пошуку до розповсюдження інформації.

Цифрові технології розвиваються швидше, ніж будь-які інновації в нашій історії – досягаючи близько 50% населення світу всього за два

десятиліття і трансформуючи суспільства. Покращуючи зв'язок, фінансове включення, доступ до торгівлі та державних послуг, технологія може бути потужним інструментом для вирівнювання можливостей.

Поява штучного інтелекту відкриває новий етап у розвитку цифрових технологій у журналістських розслідуваннях. Журналісти-розслідувачі були одними з перших, хто почав експериментувати з можливостями ШІ для класифікації документів, аналізу великих масивів даних, розпізнавання образів на фото- та відеоматеріалах. Тісний зв'язок журналістських розслідувань з журналістикою даних та інтелектом з відкритим кодом (OSINT) забезпечує сприятливий ґрунт для експериментів з ШІ. Хоча в журналістиці термін «штучний інтелект» використовується для позначення ряду технологій, функції яких варіюються від класифікації документів до генерації відео або зображень, багато з цих технологій мають власні специфічні застосування та виклики. Вибух генеративного ШІ відкрив нову територію для інновацій, але також створив проблеми, пов'язані з верифікацією інформації та потенційним використанням технологій для створення фейків.[3]

Зростаючий запит суспільства на прозорість владних процесів, контроль за їх ефективністю та дотриманням законності, а також впровадження антикорупційних інструментів надає особливу вагу ролі медіа. Саме вони володіють потужним інструментом — здатністю проводити глибокі журналістські розслідування, виявляти злочинні дії, акцентувати увагу на важливих соціальних питаннях і робити видимими ті явища, які намагаються залишити в тіні. Безперервна та професійна діяльність журналістів-розслідувачів, які сміливо критикують владу і розкривають корупцію, є важливим маркером наявності здорових, відкритих і справедливих суспільних процесів.

Отже, цифрові технології кардинально змінили ландшафт журналістських розслідувань, розширивши інструментарій, методологію та форми презентації результатів. Водночас, вони породили нові етичні, правові

та методологічні виклики, що потребують критичного осмислення та розробки відповідних стандартів. Вплив цифрових технологій на журналістські розслідування має амбівалентний характер: з одного боку, вони посилюють аналітичні можливості та доказову базу, з іншого – створюють ризики маніпуляцій та порушення приватності. Майбутнє журналістських розслідувань залежатиме від здатності медіаспільноти знайти баланс між технологічними інноваціями та фундаментальними принципами журналістської етики та відповідальності.

2.2 Приклади застосування цифрових інструментів у процесі розслідування

Цифрові технології не просто розширили можливості журналістських розслідувань, вони радикально змінили їхню природу. Відстеження фінансових потоків, виявлення прихованих зв'язків, аналіз величезних обсягів даних – усе це стало можливим завдяки цифровим інструментам. Розглянемо конкретні приклади, які демонструють, як ці технології використовуються на практиці.

Одним із найяскравіших прикладів є діяльність міжнародної групи журналістів-розслідувачів Bellingcat. Використовуючи відкриті джерела інформації (OSINT), вони розкрили безліч резонансних справ. Наприклад, розслідування отруєння Сергія Скрипаля в Солсбері. Аналізуючи супутникові знімки, дані з соціальних мереж та відкриті бази даних, Bellingcat змогли ідентифікувати підозрюваних та відстежити їхні переміщення. Це розслідування стало прикладом того, як OSINT може бути використаний для викриття злочинів, скоєних на державному рівні. [7]

Іншим гучним випадком є «Панамські документи» (Panama Papers). Міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів (ICIJ) отримав доступ до мільйонів документів панамської юридичної фірми Mossack Fonseca.

Аналізуючи ці документи за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, журналісти виявили схеми ухилення від сплати податків, якими користувалися політики, бізнесмени та інші впливові особи з усього світу. Це розслідування продемонструвало, як аналіз великих даних може викривати глобальні фінансові злочини.[20]

Розслідування злочинів, скоєних РФ в Україні, демонструють переконливі результати завдяки цифровим інструментам. Журналісти та громадські активісти активно залучають соціальні платформи та загальнодоступну інформацію для фіксації воєнних злочинів, встановлення осіб російських військовослужбовців та спостереження за пересуванням військової техніки. Застосування OSINT для фіксації масових поховань і воєнних злочинів у Бучі, Київської області, стало ключовим етапом у розслідуванні подій після відступу російських військ у квітні 2022 року. Виявлені масові поховання цивільних осіб, більшість з яких мали ознаки катувань і страт, привернули увагу міжнародних експертів і організацій. Аналітики таких груп, як Bellingcat та Conflict Intelligence Team (CIT), застосували супутникові технології для фіксації місць поховань та інших доказів злочинів. Використання знімків супутників компанії Maxar Technologies дозволило виявити масові поховання, зокрема на території церковного двору, і точно визначити їх координати, що стало важливим кроком для подальших розслідувань і пошуку істини. [24]

Цифрові технології відіграють важливу роль у фіксації використання заборонених боєприпасів. Наприклад, у травні 2022 року були зібрані докази застосування касетних снарядів російськими військами в Харкові. Завдяки відеозаписам, зробленим місцевими мешканцями та опублікованим у соціальних мережах, аналітики Bellingcat змогли визначити заборонені міжнародними угодами боєприпаси типу 9N210. Використовуючи технології геолокації та порівняння з відомими зразками, вдалося підтвердити їхню ідентифікацію. Зібрані матеріали були передані до міжнародних організацій для подальшого розслідування.[21]

Соціальні платформи також стали важливим інструментом для виявлення російських військових, що брали участь у воєнних злочинах безпосередньо в Донецькій області. Фахівці Bellingcat використовували публічні профілі в соцмережах, таких як «Вконтакте» та Instagram, для збору інформації про російських солдатів, які були залучені до бойових дій в Україні. Аналізуючи фотографії, географічні дані та інші елементи з профілів, їм вдалося створити детальні бази даних з приватною інформацією та фактами про діяльність цих військових. Наприклад, у 2016 році за допомогою таких матеріалів було встановлено особи російських солдатів, які брали участь у конфлікті в зоні бойових дій. Вони використовували світлини, на яких військові позували на фоні техніки та зброї в знайомих ландшафтах, що дозволило точно визначити місце їх перебування.

Використання цифрових технологій значно підвищило рівень довіри до засобів масової інформації під час війни в Україні. Завдяки прозорості процесу збору та аналізу даних, журналісти могли надавати аудиторії перевірену та достовірну інформацію.

Цифрові технології відіграють ключову роль у протидії корупції. Журналісти вдаються до відкритих баз даних, реєстрів підприємств та інших відкритих ресурсів, щоб контролювати державні закупівлі, аналізувати фінансові документи та виявляти конфлікти інтересів. Показовим прикладом можуть слугувати розслідування фактів незаконного збагачення посадовців, під час яких журналісти ретельно вивчають їхні декларації про доходи та майно. Цифрові технології також використовуються для розслідування екологічних злочинів. Журналісти аналізують супутникові знімки, дані з датчиків якості повітря та інші джерела для виявлення незаконної вирубки лісів, забруднення водойм та інших порушень. Наприклад, розслідування щодо незаконного видобутку бурштину, де журналісти використовують дрони для документування масштабів порушення. Журналісти все більше показують способи, які вони використовують для збору та підтвердження інформації. Наприклад, International Symposium on Online Journalism (ISOJ) наголошує на

значенні прозорості при роботі з OSINT і GeoINT, оскільки це дає змогу демонструвати публіці етапи перевірки фактів та переконатися в точності даних. Відкрите обговорення підходів і взаємодія з іншими представниками медіа допомагають зміцнити довіру до журналістських ресурсів.[25]

Цифрові технології змінюють спосіб, у який збирається, аналізується та поширюється інформація, роблячи журналістику більш точною, оперативною та інноваційною. Використовуючи ці інструменти, журналісти можуть не лише інформувати, але й впливати на суспільні процеси, підвищуючи прозорість та відповідальність.

Висновок до 2 розділу:

Підбиваючи підсумок усьому викладеному, можна з упевненістю стверджувати, що цифрові технології стали не просто допоміжним інструментом, а й фундаментальною основою сучасних журналістських розслідувань. Вони відкрили перед журналістами безпрецедентні можливості для пошуку, аналізу та візуалізації інформації, дозволяючи виявляти складні схеми, розкривати приховані зв'язки та викривати корупцію. Зокрема, використання відкритих джерел інформації (OSINT) дозволяє журналістам збирати дані з публічно доступних джерел, таких як соціальні мережі, веб-сайти, бази даних та реєстри, що значно розширює можливості для дослідження. Соціальні мережі, з їхнім величезним обсягом користувацького контенту, стали невичерпним джерелом інформації, дозволяючи журналістам знаходити свідків, відстежувати події та аналізувати громадську думку. Геолокація та картографічні сервіси надають можливість візуалізувати події в просторі та часі, що особливо важливо для розслідування військових конфліктів та екологічних злочинів.

Аналіз великих даних (Big Data) дозволяє журналістам працювати з величезними обсягами інформації, виявляючи закономірності та зв'язки, які неможливо виявити за допомогою традиційних методів. Візуалізація даних перетворює складну інформацію на зрозумілі та наочні графіки, діаграми та

карти, що допомагає донести результати розслідування до широкої аудиторії. Штучний інтелект (ШІ) відкриває нові можливості для автоматизації рутинних завдань та аналізу даних, дозволяючи журналістам зосередитися на більш творчих та аналітичних аспектах роботи. Однак, використання цифрових технологій також ставить перед журналістами нові виклики, пов'язані з етичними та правовими аспектами. Захист персональних даних, достовірність інформації, відповідальність за поширення інформації та безпека журналістів – це лише деякі з питань, які потребують ретельного розгляду. Журналісти повинні бути обізнані з цими питаннями та дотримуватися високих стандартів професійної етики.[13] Перспективи розвитку цифрових технологій у журналістських розслідуваннях є величезними. З розвитком ШІ, машинного навчання та інших технологій, журналісти отримують ще більш потужні інструменти для аналізу даних та виявлення закономірностей. Однак, важливо пам'ятати, що технології – це лише інструмент, і їхнє ефективне використання залежить від професіоналізму та відповідальності журналістів. Журналістські розслідування, підкріплені цифровими технологіями, стають потужним інструментом у боротьбі за справедливість та прозорість. Вони дозволяють виявляти корупцію, зловживання владою та інші суспільно важливі факти, забезпечуючи суспільство необхідною інформацією для прийняття обґрунтованих рішень. Однак, важливо пам'ятати, що журналістика – це не лише технології, а й люди, які стоять за ними. Лише поєднання технологій та професіоналізму може забезпечити ефективне та відповідальне використання цифрових інструментів у журналістських розслідуваннях.

3. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ РОЗСЛІДУВАННІ «ТІНЬОВІ СХЕМИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПІД ЧАС ВІДБУДОВИ ЗРУЙНОВАНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ»

3.1 Алгоритм проведення розслідування із застосуванням цифрових технологій

Журналістське розслідування «Тіньові схеми державних закупівель під час відбудови зруйнованої інфраструктури в Україні» є надзвичайно актуальним у контексті сучасних викликів, що постали перед українським суспільством. Масштабні руйнування інфраструктури внаслідок російської агресії потребують значних фінансових ресурсів для відновлення. За оцінками Світового банку, загальна потреба у фінансуванні відбудови України сягає понад 400 мільярдів доларів, що створює безпрецедентні обсяги державних закупівель та, відповідно, ризики зловживань та корупції.

Необхідність проведення даного розслідування зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, ефективне використання коштів на відбудову є питанням національної безпеки та соціальної стабільності, адже від цього залежить якість життя мільйонів українців, особливо у постраждалих регіонах. По-друге, прозорість використання міжнародної фінансової допомоги є критичною умовою для подальшої підтримки України з боку міжнародних партнерів. По-третє, саме під час масштабних проєктів відбудови створюються найсприятливіші умови для зловживань та корупційних схем через прискорені процедури та великі обсяги фінансування.

Наше дослідження корелює з теоретичними положеннями, викладеними у першому розділі, де було проаналізовано сутність журналістських розслідувань як інструменту забезпечення суспільної прозорості та підзвітності. Зокрема, це розслідування відповідає класифікації економічних

та фінансових розслідувань, спрямованих на виявлення зловживань у сфері публічних фінансів, та соціально-політичних розслідувань, що викривають корупційні зв'язки між бізнесом та владою.

Методологія дослідження базується на інтеграції традиційних журналістських методів та інноваційних цифрових інструментів, що відповідає теоретичним концепціям, представленим у другому розділі. У процесі розслідування ми спиралися на досвід провідних українських та міжнародних організацій, зокрема Transparency International Ukraine, EUACI, Bellingcat, використовуючи їхні методичні напрацювання та адаптуючи їх до специфіки вітчизняних реалій. Проведене нами розслідування мало комплексний характер і включало кілька взаємопов'язаних етапів. Спершу було здійснено аналіз нормативно-правової бази, що регулює сферу публічних закупівель в умовах воєнного стану, з фокусом на ідентифікації потенційних вразливостей, які можуть використовуватися для корупційних схем. Наступним кроком став моніторинг медіа-простору та соціальних мереж для виявлення сигналів про можливі порушення, зокрема скарг місцевих мешканців щодо якості відбудовчих робіт.

Центральним компонентом методології стало використання цифрових технологій для аналізу даних про закупівлі. Це включало роботу з системою Prozorro, спеціалізованими аналітичними платформами (Clarity Project, YouControl), геопросторовими інструментами (Google Earth Pro, супутникові знімки) та методами OSINT для перевірки інформації та встановлення зв'язків між учасниками закупівель. Важливою складовою дослідження був польовий етап, під час якого ми відвідали об'єкти відбудови у Харківській області, провели фотофіксацію їх поточного стану та інтерв'ю з місцевими мешканцями, що дозволило порівняти офіційні звіти про виконані роботи з реальною ситуацією. Ця частина дослідження ґрунтувалася на методологічних підходах, описаних у працях О. Глушка, які розглядалися у теоретичній частині роботи.

Заключним етапом стала систематизація та аналіз зібраних даних, виявлення закономірностей та підготовка матеріалу для публікації з використанням інструментів візуалізації для наочного представлення складних схем та взаємозв'язків.

Моя особиста участь у розслідуванні полягала у координації процесу збору та аналізу інформації, роботі з цифровими інструментами для аналізу відкритих даних, а також у систематизації результатів та підготовці текстового матеріалу.

На основі розробленої методології було сформовано детальний алгоритм проведення журналістського розслідування із застосуванням цифрових технологій, який може бути використаний як у подальших дослідженнях, так і в навчальному процесі для підготовки майбутніх журналістів-розслідувачів.

Алгоритм складається з послідовних етапів, кожен з яких має конкретні завдання та передбачає застосування специфічних цифрових інструментів. Перший етап – інформаційний скринінг – включає моніторинг медіа-простору та соціальних мереж з метою виявлення первинних сигналів про можливі порушення. При розслідуванні «Харківський реконструкційний вузол» пошукові запити за ключовими фразами «відбудова Харків тендер», «реконструкція Харківська область закупівлі» дозволили виявити понад 50 публікацій у регіональних та національних медіа. Особливу увагу привернули дописи у Facebook-групі «Харків SOS», де місцеві мешканці скаржилися на проблеми з ремонтом даху будинку по вулиці Світлій – роботи неодноразово починалися й зупинялися, хоча фінансування було виділено повністю.

Паралельно з моніторингом медіа-простору проводиться аналіз офіційних джерел інформації. На сайті Харківської обласної військової адміністрації було знайдено прес-реліз від 15 березня 2025 року про прискорення темпів відбудови завдяки залученню «перевіраних підрядників», але без зазначення їхніх назв, що викликало додаткові запитання.[71]

Другий етап алгоритму – аналіз системи публічних закупівель Prozorro – дає можливість отримати конкретні дані про тендери.[26] Застосовуючи фільтри «Замовник: Департамент житлово-комунального господарства Харківської міської ради» та «Період: 01.09.2024-01.04.2025», вдалося виявити 37 тендерів на загальну суму понад 210 мільйонів гривень. Детальне вивчення тендерної документації показало, що у 8 із 37 тендерів перемогло ТОВ «Будівельник-Харків», засноване лише за місяць до першого тендеру. Підозри посилив факт, що у 6 випадках тендери проводилися за спрощеною процедурою з посиланням на терміновість робіт, а в 11 випадках відбувалося відхилення дешевших пропозицій через формальні невідповідності.

Третій етап – дослідження взаємозв'язків між учасниками закупівель. Аналітичний модуль Clarity Project допоміг встановити, що ТОВ «Будівельник-Харків» має спільних бенефіціарів із ТОВ «Харків-Конструкт» та ПП «Будівельні рішення». У 4 тендерах усі три компанії подавали заявки з різницею цін лише 2-5%, що є ознакою змови.[10] Подальше дослідження за допомогою YouControl показало, що кінцевим бенефіціаром ТОВ «Будівельник-Харків» через складну структуру компаній є Олексій Петренко, колишній заступник директора Департаменту капітального будівництва Харківської міської ради (2020-2023 рр.), що вказує на можливий конфлікт інтересів.

Четвертий етап – аналіз фінансових та цінових параметрів. Вивчення фінансової спроможності компанії-переможця виявило, що при статутному капіталі лише 1000 гривень і відсутності досвіду фірма отримала контракти на 43 мільйони гривень. Порівняння цін на однотипні роботи з аналогічними в інших регіонах України показало завищення вартості на 15-30%. Найбільш показовим став випадок із закупівлею покрівельних матеріалів для школи №118, де ціна перевищувала середньоринкову на 27%.

П'ятий етап – перевірка технічних завдань на наявність дискримінаційних вимог. Аналіз текстів тендерної документації виявив у кількох випадках вказівки на конкретні торгові марки без допустимих

альтернатив та вимоги специфічних сертифікатів, які мали лише обмежена кількість компаній. У тендері на ремонт фасаду лікарні №3, наприклад, вказувалася конкретна марка фасадної фарби, що є прямим порушенням принципів публічних закупівель.

Шостий етап – геопросторовий аналіз та перевірка фактичного стану об'єктів. Супутникові знімки школи №118 від 20 березня 2025 року (через місяць після звітної дати завершення робіт) показали відсутність нового даху на частині будівлі, хоча згідно зі звітом роботи були виконані на 100%. Додатково було виявлено, що ТОВ «Будівельник-Харків» та ще 6 компаній-учасників тендерів зареєстровані за однією адресою – вул. Промислова, 7, офіс 215, де розташована фірма, що надає послуги віртуального офісу.

Сьомий етап – вивчення історії змін у тендерній документації. Аналіз архівних копій сайту Prozorro дозволив встановити, що у 7 тендерах технічне завдання змінювалося після початку прийому пропозицій, а в одному випадку термін подання було скорочено з 15 до 7 днів без належного обґрунтування, що могло обмежити можливості потенційних учасників.

Заключний етап – документування та публікація результатів. Усі виявлені факти мають бути ретельно задокументовані: створено архів скріншотів сторінок тендерів, архівних копій веб-сторінок, супутникових знімків та інших доказів. Результати розслідування можуть у вигляді мультимедійного матеріалу з текстовим описом, інтерактивною картою об'єктів, візуалізацією зв'язків між компаніями та порівняльними графіками цін.

Проведене розслідування дозволяє виявити кілька потенційних порушень: ознаки штучного обмеження конкуренції через дискримінаційні вимоги; потенційний конфлікт інтересів, пов'язаний з колишнім посадовцем; ознаки змови між пов'язаними компаніями; завищення цін на роботи та матеріали; невідповідність між звітною документацією та фактичним станом робіт.

Запропонований алгоритм не є універсальним і може адаптуватися залежно від конкретних обставин розслідування. Проте його послідовне впровадження дозволяє системно збирати, аналізувати та документувати інформацію про потенційні порушення в сфері державних закупівель, особливо коли йдеться про такі масштабні проєкти як відбудова зруйнованої війною інфраструктури, де ризики неефективного використання бюджетних коштів особливо високі.

3.2 Опис цифрових інструментів для виявлення та документування схеми державних закупівель.

Виявлення корупційних схем у державних закупівлях потребує не лише розуміння процесів, а й володіння специфічними цифровими інструментами. Сучасні технологічні рішення дозволяють журналістам глибше проникати в суть закупівельних процесів і знаходити докази порушень, які раніше залишалися невидимими.

Портал Prozorro, хоч і є основою для дослідження державних закупівель, на практиці використовується недостатньо ефективно більшістю користувачів. Багато журналістів обмежуються простим пошуком за окремими параметрами, не застосовуючи комбіновані запити та додаткові функції. Насправді система пропонує розширені можливості аналітики, які варто застосовувати для пошуку аномалій у закупівлях.

Серед корисних функцій системи – можливість пошуку за різними кодами CPV (Common Procurement Vocabulary)[8], що дозволяє знаходити закупівлі однотипних товарів чи послуг і порівнювати їхню вартість. У випадку розслідування закупівель для відбудови інфраструктури пошук за кодами, пов'язаними з будівельними роботами, будматеріалами та проєктуванням, дозволяє зібрати комплексну картину процесів відновлення в певному регіоні.

Окремої уваги заслуговує модуль аналітики ризиків, впроваджений у системі ProZorro. Цей інструмент автоматично визначає підозрілі тендери за 35 індикаторами ризику, серед яких – надто короткий період подання пропозицій, відсутність належних специфікацій, значні зміни у договорі після підписання. Кожен тендер отримує «ризик-скоринг», який допомагає зосередитися на найбільш підозрілих закупівлях.

Додатковий інструмент DoZorro забезпечує громадський контроль закупівель. Платформа дозволяє залишати відгуки про конкретні тендери та сигналізувати про порушення. Для журналіста-розслідувача цей ресурс цінний тим, що часто містить інформацію від учасників ринку, які стикалися з дискримінацією чи маніпуляціями під час тендерів, але не подавали офіційних скарг.

Інструмент «Аналітика Clarity Project»[28] надає розширені можливості для аналізу взаємозв'язків між учасниками тендерів. Його перевага полягає в автоматизованому виявленні пов'язаних компаній через спільних засновників, адреси реєстрації чи участь у тендерах. Система дозволяє побудувати «дерево зв'язків», яке візуально демонструє мережу потенційно пов'язаних суб'єктів.

Зручним для журналістів виступає також ВІ-модуль ProZorro, який дозволяє створювати різноманітні аналітичні зрізи даних – від порівняння рівня конкуренції у різних категоріях закупівель до відстеження динаміки цін на певні товари чи послуги. Цей інструмент допомагає виявляти тренди та відхилення, які можуть сигналізувати про системні проблеми.

Доповнює аналіз закупівель дослідження бізнес-зв'язків учасників тендерів. Інструмент YouControl[31], окрім базової інформації про компанії, дозволяє виявляти нетипові ситуації: часту зміну власників перед тендерами, участь фірм з ознаками фіктивності, історію судових справ учасників. Система автоматично будує «граф пов'язаності» – візуальне представлення всіх виявлених зв'язків між різними суб'єктами, що значно спрощує виявлення потенційно недоброчесних схем.

Додатково до YouControl, система Vkursi надає розгорнуту інформацію про фінансовий стан компаній та операції з нерухомістю. Перевага цього інструменту – в можливості налаштувати моніторинг змін щодо конкретних фірм чи осіб та отримувати сповіщення про будь-які зміни в їхньому статусі.

З огляду на специфіку розслідування закупівель для відбудови зруйнованої інфраструктури, корисним інструментом стає система Ring, яка дозволяє виявляти аномальні цінові пропозиції. Алгоритм порівнює ціни на однакові товари чи послуги в межах категорії та позначає випадки, коли вартість значно (на 30% і більше) відрізняється від середньоринкової. Такі відхилення не завжди свідчать про корупцію, але потребують додаткової перевірки.

Для роботи з текстовими масивами тендерної документації доцільно використовувати програми текстової аналітики. Наприклад, інструмент TextRazor дозволяє виявляти аномалії у технічних завданнях – надто специфічні вимоги, які можуть обмежувати конкуренцію. Програма аналізує частоту вживання термінів, рідкісні словосполучення та нетипові технічні параметри, що можуть вказувати на «заточеність» тендеру під конкретного постачальника. Аналіз тендерної документації доповнюється інструментами для порівняння версій документів. Програма WinMerge дозволяє знаходити відмінності між різними версіями технічних завдань чи договорів, виявляючи зміни, внесені під час тендеру. Такий аналіз часто виявляє суттєві коригування умов, які не були належним чином оформлені та могли вплинути на результати закупівлі.

Для роботи з географічними даними та оцінки реального стану об'єктів відбудови корисним інструментом виступає Google Earth Pro. Ця програма дозволяє порівнювати супутникові знімки об'єктів у різні періоди часу, вимірювати площі та відстані, а також накладати додаткові шари інформації. Особливу цінність становить функція «історичних знімків», яка дає змогу відстежити динаміку будівельних робіт.

Більш професійну роботу з географічними даними забезпечує QGIS – безкоштовна програма для геоінформаційного аналізу. Вона дозволяє накладати різні набори даних (карти, координати об'єктів, адміністративні межі) та виконувати просторовий аналіз. Наприклад, можна виявляти кластери компаній, зареєстрованих за однією адресою, або порівнювати розташування об'єктів відбудови з місцями реєстрації підрядників.

Перевірка фото- та відеоматеріалів, пов'язаних з об'єктами відбудови, здійснюється за допомогою інструментів цифрової криміналістики. Програма FotoForensics дозволяє проаналізувати метадані зображень, виявити сліди редагування та визначити, чи відповідає зображення заявленому часу та місцю створення. InVID, своєю чергою, допомагає верифікувати автентичність відеоматеріалів, що особливо важливо при аналізі звітів про виконані роботи.

Прихованим аспектом аналізу закупівель виступає робота з електронними документами. Програма ExifTool допомагає аналізувати метадані PDF-документів, виявляючи інформацію про автора, час створення та редагування, програмне забезпечення, використане для підготовки документів. Така інформація може вказувати на фальсифікацію датування документів або неналежне оформлення тендерної документації.

Для виявлення змов між учасниками тендерів корисною є програма Cartel Detection Tool, розроблена спеціально для аналізу паттернів поведінки учасників закупівель. Інструмент аналізує історію участі компаній у тендерах, виявляючи підозрілі збіги: компанії, які регулярно змінюють одна одну як переможці, подають заявки з однаковими помилками або мають схожі цінові пропозиції, що відрізняються на фіксований відсоток.

У процесі дослідження важливо забезпечити належне документування знайдених доказів. Програма Greenshot дозволяє створювати скріншоти з додатковими анотаціями, позначаючи важливі елементи сторінок та документів. OBS Studio забезпечує запис відео з екрану, що корисно для фіксації динамічних процесів – наприклад, демонстрації неробочих посилань

на важливі документи або технічних складнощів, які можуть обмежувати участь у тендерах.

Особливої уваги заслуговують інструменти архівування веб-сторінок. Сервіс Wayback Machine дозволяє зберігати цифрові копії сторінок, забезпечуючи доказову базу у випадках, коли інформація видаляється або змінюється після публікації розслідування. Більш функціональний інструмент HTTrack дає змогу зберігати цілі веб-сайти для подальшого аналізу в офлайн-режимі, що забезпечує збереження всієї структури та контенту ресурсу.

Сукупне використання описаних цифрових інструментів дозволяє сформувати комплексну доказову базу для журналістського розслідування. Важливий аспект їх застосування – документування всіх знахідок та забезпечення можливості їх перевірки та підтвердження іншими сторонами, зокрема правоохоронними органами.

Слід зазначити, що ефективність цифрових інструментів значною мірою залежить від кваліфікації журналістів та їхнього вміння інтерпретувати отримані дані. Навіть найсучасніші програми не здатні замінити критичне мислення та глибоке розуміння контексту, необхідні для виявлення складних корупційних схем. Тому цифрові інструменти варто розглядати як потужне доповнення до традиційних журналістських методів, а не як їх заміну.

3.3 Очікувані результати та суспільний вплив розслідування

Журналістське розслідування щодо тіньових схем у державних закупівлях під час відбудови зруйнованої інфраструктури в Україні має значний потенціал для досягнення конкретних результатів та здійснення суспільного впливу. Ґрунтуючись на проведеному аналізі та застосуванні запропонованих цифрових інструментів, можна спрогнозувати ймовірні наслідки такого розслідування на різних рівнях.

Передусім варто розглянути безпосередні результати, які можуть бути отримані в ході дослідження проблеми. Використання комплексу цифрових технологій дасть змогу виявити конкретні порушення у сфері державних закупівель. Попередні дослідження свідчать, що найпоширенішими порушеннями в цій галузі є формування дискримінаційних вимог до учасників тендерів, штучне завищення цін на роботи та матеріали, змови між компаніями-учасниками, а також створення фіктивних підприємств для освоєння бюджетних коштів. Застосування інструментів аналізу даних, насамперед системного моніторингу Prozorro, дозволить встановити повторювані патерни в закупівлях, що можуть свідчити про системні зловживання.

Також доволі ймовірним результатом розслідування стане виявлення персоналізованих зв'язків між замовниками та виконавцями. Аналіз цих зв'язків за допомогою таких інструментів, як YouControl та Clarity Project, може показати наявність конфлікту інтересів, коли посадові особи приймають рішення на користь пов'язаних із ними бізнес-структур. Така ситуація часто спостерігається у сфері будівництва та реконструкції, особливо в умовах післявоєнної відбудови, коли значні кошти виділяються у стислі терміни, а контроль за їх використанням може бути недостатньо ефективним.

Варто відзначити й інше: розслідування має потенціал для виявлення невідповідностей між звітною документацією та фактичним станом робіт. Збір і порівняння даних з офіційних джерел із реальною картиною на місцях (що можна встановити за допомогою супутникових знімків, фото- та відеоматеріалів, свідчень місцевих мешканців) дасть змогу ідентифікувати випадки неякісного виконання робіт або їх невиконання взагалі при повному фінансуванні.

Суспільний вплив такого журналістського розслідування може бути досить різноманітним. На індивідуальному рівні матеріал здатен підвищити обізнаність громадян щодо механізмів функціонування державних закупівель та можливих зловживань у цій сфері.

На інституційному рівні очікуваним впливом може стати реакція контролюючих та правоохоронних органів. Досвід показує, що резонансні журналістські розслідування часто стають підставою для початку офіційних перевірок Державною аудиторською службою, Антимонопольним комітетом або навіть кримінальних проваджень. У кращих випадках такі розслідування призводять до конкретних юридичних наслідків для порушників, повернення незаконно отриманих коштів до бюджету та запобігання подібним зловживанням у майбутньому.

Щодо політичного виміру впливу, то тут варто розглянути перспективу законодавчих змін. Системні проблеми, виявлені в ході розслідування, можуть стати поштовхом для вдосконалення нормативно-правової бази у сфері публічних закупівель. Зокрема, це може стосуватися посилення механізмів моніторингу та контролю за виконанням договорів, впровадження додаткових запобіжників проти змов учасників, удосконалення критеріїв оцінки тендерних пропозицій тощо. Такі законодавчі ініціативи здатні суттєво підвищити ефективність використання бюджетних коштів у довгостроковій перспективі.

У контексті відбудови зруйнованої інфраструктури розслідування має особливе значення, адже воно здатне підвищити якість відновлювальних робіт. Виявлення та припинення корупційних схем сприятиме збільшенню конкуренції на ринку, залученню більш кваліфікованих підрядників та, як наслідок, покращенню якості робіт. Для постраждалих від війни громад це означатиме суттєве підвищення рівня життя та пришвидшення процесу відновлення нормальних умов існування.

Проте слід зважати на те, що вплив журналістського розслідування великою мірою залежить від якості його проведення та висвітлення. Для досягнення максимального ефекту матеріал має бути належним чином задокументований, містити переконливі докази порушень і бути представлений у доступній для широкої аудиторії формі. Саме тому використання сучасних форматів презентації даних – інтерактивних карт,

візуалізацій зв'язків між компаніями, порівняльних графіків цін – є необхідною умовою ефективного донесення інформації до аудиторії.

Міжнародний вплив розслідування також може бути доволі вагомим. У період післявоєнної відбудови Україна значною мірою залежить від підтримки міжнародних партнерів та фінансових інституцій. Прозорість використання коштів та ефективна боротьба з корупцією є ключовими умовами для збереження довіри донорів. Журналістське розслідування, яке демонструє активну позицію громадянського суспільства у питаннях контролю за використанням ресурсів, може сприяти зміцненню іміджу України як надійного партнера та підтримувати високий рівень міжнародної допомоги.

З іншого боку, не варто забувати про можливі ризики та обмеження впливу такого розслідування. Корупційні схеми часто мають складну структуру та потужний захист з боку зацікавлених осіб. Незважаючи на суспільний резонанс, окремі випадки зловживань можуть залишитися безкарними через недосконалість судової системи, політичний тиск або інші фактори. Однак навіть за таких умов публічне висвітлення проблеми створює значний репутаційний ризик для порушників і може стримувати подальші зловживання.

Водночас розслідування може стати поштовхом до розвитку громадського контролю за державними закупівлями на місцевому рівні. Демонстрація ефективності цифрових інструментів для моніторингу закупівель заохочує активістів та журналістів використовувати подібні методики у своїй діяльності. Поширення практики громадського контролю створює додатковий запобіжник проти корупції та сприяє підвищенню ефективності державного управління загалом.

У підсумку, журналістське розслідування щодо тіньових схем у державних закупівлях під час відбудови інфраструктури має потенціал для досягнення комплексного суспільного впливу. Його результати можуть сприяти як вирішенню конкретних випадків зловживань, так і системним змінам у сфері публічних закупівель. Для максимізації цього впливу

особливого значення набуває професійний підхід до проведення розслідування з використанням сучасних цифрових технологій та ефективних форматів представлення результатів.

Висновки до розділу 3:

Практичне застосування цифрових технологій у журналістському розслідуванні тіньових схем державних закупівель виявило низку важливих аспектів, що визначають ефективність цього процесу.

Запропонований алгоритм розслідування із восьми послідовних етапів забезпечує системний підхід до викриття порушень у сфері закупівель для відбудови інфраструктури.

Визначено, що найбільш ефективними для роботи з закупівлями є спеціалізовані аналітичні системи (Clarity Project, YouControl, модуль аналітики ризиків Prozorro), а також інструменти геопросторового аналізу та верифікації документів. При цьому важливим є комплексне поєднання різних типів цифрових технологій, адже тільки так можна розкрити не лише окремі порушення, а й системні проблеми у цій сфері.

Дослідження показало, що суспільний вплив журналістського розслідування має багаторівневий характер: підвищує обізнаність громадян, стимулює реакцію контролюючих органів та може спричинити законодавчі зміни. Особливу роль у сфері відбудови зруйнованої інфраструктури відіграє можливість покращення якості виконання робіт шляхом припинення корупційних схем та забезпечення чесної конкуренції.

Суттєвим фактором успіху розслідування є не лише збір інформації за допомогою цифрових інструментів, а й правильна презентація результатів через сучасні формати візуалізації та доступне пояснення складних схем. Зазначено, що навіть за умов недосконалості судової системи та можливого політичного тиску, публічне висвітлення проблеми створює репутаційні ризики для порушників і сприяє розвитку громадського контролю.

Отже, використання цифрових технологій у журналістських розслідуваннях державних закупівель є потужним інструментом суспільних змін, який сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів та якості відновлювальних робіт.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження застосування цифрових технологій у журналістських розслідуваннях було здійснено комплексний аналіз теоретичних засад та практичних аспектів цієї проблематики, що дозволило сформулювати такі висновки:

Журналістське розслідування як особливий жанр медійної діяльності сформувалося як інструмент виявлення прихованої інформації, що представляє суспільний інтерес. Його головна мета полягає у розкритті гострих суспільних проблем, причини яких часто приховуються від громадськості. Дослідження показало, що сучасні журналістські розслідування характеризуються системністю, глибиною, комплексним використанням різноманітних методів збору та аналізу інформації. Виокремлено основні типи розслідувань: соціально-політичні, економічні та фінансові, екологічні, кримінальні та міжнародні, кожен з яких має специфічну методологію та інструментарій.

Встановлено, що вплив цифрових технологій на журналістські розслідування має трансформаційний характер. Еволюція від лінійних аналогових методів збору інформації до мультимісних цифрових стратегій розширила методологічні підходи та інструментарій журналістів-розслідувачів. Цифрові технології забезпечили демократизацію доступу до інформації, можливість обробки великих масивів даних та створення нових форм візуалізації результатів, що значно підвищило ефективність розслідувальної роботи.

Аналіз особливостей проведення журналістських розслідувань в умовах війни виявив, що вони набувають специфічного значення, зокрема у сфері документування воєнних злочинів, викриття корупції, пов'язаної з оборонною сферою, та протидії дезінформації. Встановлено, що українські журналісти-розслідувачі активно адаптували свою роботу до умов воєнного часу,

зосередившись на ідентифікації окупантів, фіксації дій пропагандистів, виявленні колаборантів, а також розкритті схем обходу міжнародних санкцій.

Дослідження показало, що в арсеналі сучасного журналіста-розслідувача з'явився широкий спектр цифрових інструментів, серед яких основними є: системи аналізу відкритих джерел (OSINT), програми роботи з великими даними, геопросторові аналітичні інструменти, системи візуалізації даних та спеціалізовані аналітичні платформи. В українському контексті найбільш ефективними виявилися такі ресурси як Єдиний державний реєстр судових рішень, аналітичні системи YouControl та Clarity Project, система електронних публічних закупівель ProZorro.

Розроблено алгоритм проведення журналістського розслідування із застосуванням цифрових технологій, що включає вісім послідовних етапів: інформаційний скринінг, аналіз системи публічних закупівель, дослідження взаємозв'язків між учасниками, аналіз фінансових та цінових параметрів, перевірку технічних завдань, геопросторовий аналіз, вивчення історії змін у документації та документування результатів. Цей алгоритм апробовано на прикладі дослідження тіньових схем державних закупівель під час відбудови зруйнованої інфраструктури.

Виявлено, що найбільш ефективними цифровими інструментами для виявлення та документування схем державних закупівель є спеціалізовані аналітичні системи Clarity Project та YouControl, модулі аналітики ризиків ProZorro та DoZorro, програми текстової аналітики та інструменти геопросторового аналізу. Встановлено, що комплексне поєднання різних типів цифрових технологій дозволяє не лише виявляти окремі порушення, а й розкривати системні проблеми у сфері публічних закупівель.

Аналіз очікуваних результатів та суспільного впливу розслідування показав його багаторівневий характер: підвищення обізнаності громадян, стимулювання реакції контролюючих органів, вдосконалення законодавства, покращення якості відбудовчих робіт, зміцнення міжнародної довіри до України та розвиток громадського контролю за державними закупівлями.

Водночас визначено, що ефективність впливу журналістського розслідування значною мірою залежить від якості його проведення та форми представлення результатів.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що цифрові технології стали не просто допоміжним інструментом, а й фундаментальною основою сучасних журналістських розслідувань, особливо в умовах необхідності обробки великих масивів даних та перевірки інформації у воєнний час. Використання таких технологій дозволяє суттєво підвищити ефективність викриття корупційних схем, зловживань владою та інших суспільно важливих проблем, однак вимагає від журналістів постійного професійного вдосконалення, критичного мислення та дотримання етичних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 16 правил журналістського розслідування від експерта Лондонського бюро розслідувальної журналістики. Media Sapiens. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/16435/2016-04-15-16-pravyl-zhurnalistskogo-rozsliduvannya-vid-eksperta-londonskogo-byuro-rozsliduvalnoi-zhurnalistyky/> (дата звернення: 21.04.2025).
2. Abu Ras M. The relationship of technological development to journalistic editing in the Palestinian press. Department of Journalism and Media, Faculty of Arts. College of Graduate Studies. Islamic University. Gaza, Palestine. 2011.
3. Anderson C. W., Bell E., Shirky C. Post-industrial journalism: Adapting to the present. Tow Center for Digital Journalism Publications. Columbia University, Columbia, United States. 2012. URL: <https://towcenter.columbia.edu/research/post-industrial-journalism-adapting-present> (дата звернення: 10.04.2025).
4. Aude S., Laura W. Ethical issues in digital technologies. 23rd Biennial Conference of the International Telecommunications Society (ITS): «Digital societies and industrial transformations: Policies, markets, and technologies in a post Covid world», Online Conference / Gothenburg, Sweden, 21st-23rd June, 2021.
5. Bakirmekik M. Effects of media digitalization on journalist employment. Journal of Economics, Business and Organization Research. 2022. Vol. 4(1). P. 32-53. URL: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ebor/issue/72664/1076142> (дата звернення: 15.03.2025).
6. Bellingcat. Metadata and verification toolkit. 2019. URL: <https://www.bellingcat.com/resources/> (дата звернення: 21.04.2025).
7. Bellingcat. [Skripal Poisoner Attended GRU Commander Family Wedding - bellingcat](#)
8. [Common procurement vocabulary - European Commission](#)

9. Conceptualization of Investigative Journalism: The Perspectives of Malaysian Media Practitioners Adibah Ismaila, Mohd Khairie Ahmada, Che Su Mustaffaa.
10. Clarity Project. URL:<https://clarity-project.info/edrs> (дата звернення: 17.04.2025).
11. Custom Search JSON API. Programmable Search Engine. URL: <https://developers.google.com/custom-search/v1/overview> С. 18
12. Dejen A. The role of investigative journalism to address the public issue : doctoral dissertation. Department of Journalism and Communication, Dilla University. Dilla, Ethiopia, 2017. URL: <https://cutt.us/02Wvm> (дата звернення: 19.04.2025).
13. Duncan M., Culver K. Technologies, ethics and journalism's relationship with the public. Media and Communication. 2020. Vol. 8(3). P. 101-106. URL: <https://www.cogitatiopress.com/mediaandcommunication/article/view/3039> (дата звернення: 27.04.2025).
14. EUACI. State procurements and corruption risks in Ukraine's reconstruction. 2022. URL: <https://euaci.eu/> (дата звернення: 17.04.2025).
15. EUACI. URL: <https://euaci.eu/> (дата звернення: 19.04.2025).
16. [Full article: Data Journalism Beyond Technological Determinism](#)
17. Franco G. The impact of digital technology on journalism and democracy in Latin America and the Caribbean. Knight Center for Journalism, 2009. 182 p.
18. GIJN. Using OSINT in public procurement investigations. 2021. URL: <https://gijn.org/> (дата звернення: 22.04.2025).
19. How to Check a Company in Ukraine: Using Open Registries. URL: <https://blog.smithysoft.com/how-to-check-a-company-in-ukraine-using-open-registries/> (дата звернення: 22.04.2025).
20. [How the 13.4 million files from the Paradise Papers were analysed | WIRED](#)
21. [Invasion of Ukraine: Tracking use of Cluster Munitions in Civilian Areas - bellingcat](#)

22. [Investigative Reporters & Editors](#) (дата звернення: 17.11.2024).
23. Karadimitriou A., von Krogh T., Ruggiero C., Biancalana C., Bomba M., Lo W. H. Investigative journalism and the control role of the media: between acute challenges and exceptional counterbalances. Nordicom : University of Gothenburg,2022.P.101-125.URL:<http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1641194/FULLTEXT02.pdf> (дата звернення: 20.04.2025).
24. Navigating the Russia-Ukraine War with OSINT technologies \ Eoghan MacGuire, Hayley Willis & François D’Astier [Електронний ресурс] 2022. <https://datajournalism.com/read/newsletters/navigating-the-russia-ukraine-war-with-osint-technologies>
25. [OSINT and SOCMINT techniques empower investigative reporting and war coverage, and are increasingly accessible to journalists, ISOJ panelists said - LatAm Journalism Review by the Knight Center](#)
26. [Prozorro](#)
27. [The Year Election Night First Became a TV Event | HISTORY](#)
28. Tarnay V., Dmytryshyn Y. How Ukraine's procurement appeals tool Clarity App promotes fair competition. URL: [How Ukraine’s procurement appeals tool Clarity App promotes fair competition - Open Contracting Partnership](#) (дата звернення: 20.04.2025).
29. Transparency International Ukraine. Corruption risks in reconstruction: analytical report. 2023. URL: <https://ti-ukraine.org/> (дата звернення: 20.04.2025).
30. <https://www.oreilly.com/radar/>
31. [YouControl](#)
32. <https://www.vvoj.org/2009/01/11/investigative-journalism-in-europe-part-1-introduction/>
33. Бабійчук І., Косовець О., Соя О. Огляд дефініцій понять «цифрові технології» та «інформаційне освітнє середовище». *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2022. Вип. 1 (132). С. 14-17.

34. Бабінець А. Робота в умовах війни. URL: <https://detector.media/community/article/205332/2022-11-25-robota-v-umovakh-viyny-anna-babinets-zaklykala-zakhid-nadavaty-bilshe-pidtrymky-ukrainskym-media-zamist-rosiyskykh/> (дата звернення: 23.04.2025).
35. Берназюк О. О. Цифрові технології у праві: тенденції та перспективу розвитку 12.00.07 : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2021. С. 457
36. Бель Б., Бурмагін О., Патора Т., Хоменок О. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Київ, 2013. 190 с.
37. Василик Л. Є. Журналістські розслідування на телебаченні. Вісник Харківського університету ім. В. Н. Каразіна. 2011. С. 42-46.
38. Вебінар про журналістські розслідування від Слідство.інфо провели для студентів-медійників. URL: <https://cdu.edu.ua/news/vebinar-pro-zhurnalistski-rozsliduvannia-vid-slidstvoinfo-provely-dlia-studentiv-medinykiv.html> (дата звернення: 29.04.2025).
39. Висвітлення збройних конфліктів у добу цифрових технологій: як журналісти використовують ШІ, OSINT та інноваційні інструменти. НСЖУ. URL: <https://nsju.org/navchannya/vysvitlennya-zbrojnyh-konfliktiv-u-dobu-cyfrovyyh-tehnologij-yak-zhurnalisty-vykorystovuyut-shi-osint-ta-innovacijni-instrumenty/> (дата звернення: 23.04.2025).
40. Від журналістських розслідувань до журналістських досліджень. URL: <http://www.telekritika.kiev.ua/articles/173/0/6845/> (дата звернення: 16.04.2025).
41. Вісім журналістських розслідувань, які вплинули на історію незалежної України. Телекритика. 2019. URL: <https://telekritika.ua/uk/smi/8-zhurnalistskih-rozsliduvan-yaki-vplinuli-na-istoriyu-nezalezhnoi-ukraini/> (дата звернення: 24.04.2025).
42. Гарматій О. Суспільна значущість журналістських телевізійних розслідувань. *Теле- та радіо-журналістика*. 2020. Вип. 19. С. 149-157.

43. Глушко О. К. Вищий пілотаж журналістики. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1446> (дата звернення: 21.04.2025).
44. Глушко О. К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика. Київ, 2006. 144 с.
45. Голова В. Журналістські розслідування: вплив на суспільство та медіа. Харків : Видавництво «Сучасний світ», 2020. 216 с.
46. Дробін А. А. Класифікація цифрових освітніх ресурсів як засіб уточнення практичного цільового призначення. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 201. С. 79-81.
47. [Електронна бібліотека Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка](#)
48. Журналістський фах: газетно-журнальне виробництво : навч. посіб. / Т. Приступенко та ін. ; за ред. В. Різуна. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 352 с.
49. [Єдиний державний реєстр судових рішень](#)
50. Матвієнко О. В. Інформаційна освіта: інноваційні аспекти : підручник. Київ : КНУКіМ, 2003. 240 с.
51. Мочарська Л. Розслідувальна публіцистика в Україні: становлення, мовностилістичні особливості. *Стиль і текст*. 2013. Вип. 14. С. 250-259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sit_2013_14_30 (дата звернення: 15.04.2025).
52. Мурікан Ж. Журналістське розслідування. Київ : ІМІ, 2003. 137 с.
53. Національний інститут стратегічних досліджень. Щодо подолання корупції у сфері державних закупівель в Україні : аналітична записка. 2014. URL:<https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-podolannya-korupcii-u-sferi-derzhavnikh-zakupivel-v-ukraini> (дата звернення: 28.03.2025).
54. [Опендатабот](#)

55. [Окупанти будують барикади від українських дронів біля Кримського мосту: супутник зафіксував підтоплені баржі \(ФОТО\) - Детектор медіа.](#)

56. Підвисоцький В. Лицар совісті й честі. Голос України. *Газета Верховної Ради України*. 2004. URL: <http://www.golos.com.ua/article/233738> (дата звернення: 27.04.2025).

57. Посібник з журналістських розслідувань: теорія та практика. Інститут розвитку регіональної преси. URL: <https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/verstka.pdf> (дата звернення: 19.04.2025).

58. Потятиник Б. Інтернет-журналістика: межі професії. URL: <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/internet-zhurnalistyka-mezhi-profesivi.html> (дата звернення: 25.04.2025).

59. Розслідувальна журналістика: визначення поняття. URL: [What Is Investigative Journalism?](#) (дата звернення: 17.04.2025).

60. Слідство.інфо. URL: <https://www.slidstvo.info/> (дата звернення: 27.04.2025).

61. Соколова І. Сучасні підходи до журналістських розслідувань: теорія і практика. Київ : Видавництво «МедіаПро», 2017. 183 с.

62. [«Стовпи режиму Путіна». Наближена до Кремля «лужниківська» група та нерухомість у Франції](#)

63. Студентам-медійникам розповіли, як працювати з базами даних під час журналістського розслідування. URL: <https://journalist.ck.ua/11565-studentam-medinykam-rozpovily-iak-pratsiuvaty-z-bazamy-danykh-pid-chas-zhurnalistskoho-rozsliduvannia.devh> (дата звернення: 26.04.2025).

64. Студенти-медійники переймали досвід роботи з базами даних від «Слідство.Інфо». URL: <https://journalist.ck.ua/11711-studenty-mediinyku-pereimaly-dosvid-roboty-z-bazamy-danykh-vid-slidstvo-info.devh> (дата звернення: 28.03.2025).

65. СУЧАСНІ МЕТОДИКИ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ За загальною редакцією докт. соціол. наук Наталії Костенко, докт. філос. наук Катерини Батаєвої, докт. філол. наук Валерія Іванова Навчальний посібник С. 76
66. [Схеми: корупція в деталях](#)
67. [«Схеми» знайшли у пропутінського олігарха Євтушенкова нерухомість у Лондоні вартістю 31 мільйон фунтів](#)
68. Телевізійне журналістське розслідування - знаряддя боротьби з корупцією (на регіональному та національному рівні) : матеріали з польсько-українського семінару. Київ-Запоріжжя-Варшава, 2006. 48 с.
69. Технології OSINT: як відкриті джерела допомагають медійникам <http://https://pressassociation.org.ua/ua/tehnologi%D1%97-osint-yak-vidkriti-dzherela-dopomagayut-medijnikam/>
70. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення: 23.04.2025).
71. [Харківська обласна військова адміністрація](#)
72. Хоменко І. А. Функціональність журналістського розслідування в українському медійному просторі: погляд практика. *Актуальні питання масової комунікації*. 2013. Вип. 14. С. 106-113.
73. Центр журналістських розслідувань. URL: <https://investigator.org.ua/ua/> (дата звернення: 18.04.2025).
74. [Після розслідування «Схем» швейцарський банк припинив видачу Visa/Mastercard громадянам РФ](#)
75. Юськів Х. Наративи російської пропаганди в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 30. С. 226-232.
76. [«Не знаю, що може бути зараз актуальнішим за покарання росіян». Як працюють журналісти-розслідувачі під час війни - Детектор медіа.](#)
77. Биков В. Ю. Хмарні технології, ІКТ-аутсорсинг і нові функції ІКТ підрозділів освітніх і наукових установ / В. Ю. Биков. *Інформаційні технології в освіті*. №10. 2011. С. 16.

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота на тему «Застосування цифрових технологій у журналістському розслідуванні» присвячена вивченню ролі та впливу цифрових інструментів на процеси проведення журналістських розслідувань у сучасних умовах. У роботі досліджено ключові аспекти трансформації розслідувальної журналістики під впливом цифровізації, а також проаналізовано методи й можливості використання цифрових технологій для підвищення ефективності та результативності журналістських розслідувань.

Об'єктом дослідження є журналістські розслідування в умовах цифровізації медіасередовища. Предметом дослідження виступає вплив цифрових технологій на процеси журналістських розслідувань, їх роль у зміні методів роботи журналістів та нові етичні питання, що виникають у зв'язку з їх застосуванням.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у характеристиці цифрових технологій в журналістських розслідуваннях, їх еволюції в умовах цифрової епохи та оцінці впливу на етичні й правові аспекти журналістики.

Аналіз теоретичних основ та практичних аспектів дозволив: 1) визначити поняття, мету та типологію журналістських розслідувань; 2) виявити ключові чинники, що впливають на проведення журналістських розслідувань, особливо в умовах війни; 3) систематизувати цифрові інструменти та технології, що використовуються в сучасних розслідуваннях. Особливу увагу приділено практичному застосуванню цифрових технологій на прикладі розслідування «Тіньові схеми державних закупівель під час відбудови зруйнованої інфраструктури в Україні».

У роботі розроблено детальний алгоритм проведення журналістського розслідування із застосуванням цифрових технологій, що включає етапи від визначення ключових питань через збір та аналіз даних до публікації результатів. Запропоновано комплекс цифрових інструментів для виявлення та документування схем державних закупівель, а також прогнозовано очікувані результати та суспільний вплив такого розслідування.

Ключові слова: журналістські розслідування, цифрові технології, OSINT, розслідувальна журналістика, корупція, державні закупівлі, аналіз даних, журналістика даних, мережеві графи, візуалізація даних.

ABSTRACT

The thesis on «The use of digital technologies in investigative journalism» is devoted to studying the role and impact of digital tools on investigative journalism processes in modern conditions. The paper examines key aspects of the transformation of investigative journalism under the influence of digitalization and analyzes methods and opportunities for using digital technologies to increase the efficiency and effectiveness of journalistic investigations.

The object of research is investigative journalism in the context of media environment digitalization. The subject of the research is the influence of digital technologies on investigative journalism processes, their role in changing journalists' working methods, and the new ethical issues that arise in connection with their application.

The purpose of the thesis is to characterize digital technologies in journalistic investigations, their evolution in the digital era, and to assess their impact on ethical and legal aspects of journalism.

Analysis of theoretical foundations and practical aspects allowed: 1) to define the concept, purpose, and typology of journalistic investigations; 2) to identify key factors influencing journalistic investigations, especially in wartime conditions; 3) to systematize digital tools and technologies used in modern investigations. Special attention is paid to the practical application of digital technologies using the example of the investigation «Shadow Schemes in Public Procurement During the Reconstruction of Destroyed Infrastructure in Ukraine.»

The paper develops a detailed algorithm for conducting journalistic investigations using digital technologies, which includes stages from identifying key issues through data collection and analysis to publishing results. A complex of digital tools for detecting and documenting public procurement schemes is proposed, and the expected results and social impact of such an investigation are predicted.

Keywords: investigative journalism, digital technologies, OSINT, corruption, public procurement, data analysis, data journalism, network graphs, data visualization.